

Metody práce s dětmi a dospělými s PAS

Martina Semerádová

- PAS – označení poruchy autistického spektra pod MKN – 10 najdete pod pervazivními vývojovými poruchami
- 1 dítě s autismem na 68 dětí bez autismu
- Vrozené postižení mozkových funkcí – člověk nedokáže přiměřeně komunikovat, navazovat sociální vztahy a rozvíjet fantazii a kreativitu

- Snížená až minimální schopnost spontánně sdílet s ostatními radost, zájmy, či mít potěšení ze společné činnosti
- Chybí sdílená pozornost
- Nedostatečná schopnost sociální a emocionální empatie

Autistická triáda

- Kvalitativním narušení sociální interakce
- Kvalitativním narušení komunikace
- omezených opakujících se stereotypních způsobech chování, zájmech a aktivitách

- Většina o sociální kontakt stojí, nevědí vždy jakým způsobem ho vhodně navázat
- Nečitelnost v chování, snížená schopnost se přizpůsobit zažitým normám
- Může být provázeno úzkostí, pocitem chaosu a nepřiměřenými reakcemi

Komunikace

- Vývoj řeči je buď opožděný nebo se řeč nevyvine vůbec
- Problémy ve vyjadřování i v porozumění řeči
- Kompenzace – mimika, gesta či jiné prostředky
- Objevují se stereotypní vzorce řeči, či vlastní žargon
- Může chybět funkční komunikace odpovídající vývojové úrovni

Způsoby chování, zájmy a aktivity

- Upřednostnění aktivit pro nižší vývojový stupeň
- Výrazné zaujetí pro jednu nebo více činností s abnormální intenzitou
- Problémy se zvládáním změn

Nespecifické rysy chování

- Snížená schopnost imitace pohybů
- Nachýlená chůze po špičkách
- Tleskání, luskání prsty
- Fascinace pohybem – roztáčení hraček, zavírání dveří atd.
- Hypersenzitivita na zvuky, světlo a doteky
- Nepřiměřené emocionální reakce
- Potíže s vytvořením myšlenkové osnovy
- Problémy se spánkem a jídlem

DĚLENÍ AUTISMU – dle MKN 10

- F 84.0 dětský autismus
- F84.1 atypický autismus
- F 84.2 rettův syndrom
- F 84.3 jiná dezintegrační porucha v dětství
- F 84.4 hyperaktivní porucha spojená s mentální retardací a stereotypními pohyby
- F 84.5 aspergrův syndrom
- F84.8 jiné pervazivní vývojové poruchy

Pervazivní vývojová porucha

- Slovo "pervazivní" znamená "všepronikající, všeprostupující", pervazivní porucha je porucha "zasahující všechny oblasti psychiky či sociální situace"[a vyjadřuje fakt, že vývoj dítěte je narušen do hloubky v mnoha směrech.
- Pojem autismus je odvozen od řeckého slova *autos* – sám.

Dětský autismus

- Kvalitativní narušení sociální interakce
 - Nepřiměřené hodnocení společenských situací
 - Nedostatečná odpověď na emoce jiných lidí
 - Nedostatečné používání sociálních signálů
 - Chybí sociálně – emoční vzájemnost
 - Slabá integrita sociálního, komunikačního a emočního chování

Dětský autismus

- Kvalitativní narušení komunikace
 - Nedostatečné sociální užívání řeči bez ohledu na úroveň jazykových schopností
 - Narušená fantazijní a sociálně napodobivá hra
 - Nedostatečná synchronizace a reciprocita v konverzačním rozhovoru
 - Snížená přizpůsobivost v jazykovém vyjadřování
 - Relativní nedostatek tvořivosti
 - Narušená kadence komunikace a správného užívání důrazu v řeči
 - Nedostatečná gestikulace užívaná ke zvýraznění komunikace

Dětský autismus

- Omezené, opakující se stereotypní způsoby chování, zájmy a aktivity
 - Rigidita a rutinní chování v široké škále aspektů každodenního života
 - Specifická přichylnost k předmětům, které jsou pro daný věk netypické
 - Lpění na rutině, vykonávání speciálních rituálů
 - Stereotypní zájmy
 - Pohybové stereotypie
 - Zájem o nefunkční prvky předmětů
 - Odpor ke změnám v běžném průběhu činností nebo v detailech osobního prostředí (přesunutí nábytku, dekorací v domě atd.)

Dětský autismus

- Nespecifické rysy
 - Strach
 - Poruchy spánku a příjmu potravy
 - Záchvaty vzteku, agrese, sebezraňování (zvláště pokud je přítomna těžká mentální retardace)
 - Potíže s vytvořením myšlenkové osnovy (koncepce) přesto, že schopnostmi na úkoly stačí

Dětský autismus

- Jedná se o vrozenou poruchu některých mozkových funkcí. Porucha vzniká na neurobiologickém podkladě. Důsledkem poruchy je, že dítě dobře **nerozumí tomu, co vidí, slyší a prožívá**. Nejedná se o jedno místo v mozku zodpovědné za vznik autismu, ale spíše o poruchu komunikačních a integračních funkcí v mozku.
- Významnou roli zde hrají **genetické faktory** – na vzniku autismu se s největší pravděpodobností podílí různý počet genů v různé míře. Riziko je pro rodinu s dítětem s autismem tedy vyšší než u běžné populace. Určitý význam v etiologii autismu mohou mít také **rizikové faktory v těhotenství**(expozice thalidomidu, rubeola a některé virové infekce) a **pre- i perinatální komplikace**.

Atypický autismus

Dítě splňuje jen částečně diagnostická kritéria daná pro dětský autismus. Nicméně u dítěte najdeme řadu specifických sociálních, emocionálních a behaviorálních symptomů, které se s potížemi, jež mají lidé s autismem, shodují. Lze říci, že atypický autismus je zastřešujícím termínem pro část osob, na které by se hodil vágní diagnostický výrok autistické rysy či sklony.

Atypický autismus

- Pouze část dětí s atypickým autismem má některé oblasti vývoje narušeny méně než děti s klasickým autismem. Může se jednat o lepší sociální či komunikační dovednosti nebo chybí stereotypní zájmy.
- Z hlediska náročnosti péče a potřeby intervence se atypický autismus neliší od dětského autismu.

Atypický autismus

- **Není naplněna diagnostická triáda. Jedna z oblastí není primárně a výrazně narušena.**
- **Autistické chování se přidružuje k těžké nebo hluboké mentální retardaci. Můžeme pozorovat některé symptomy jednoznačně typické pro autismus, mentální věk je nízký (do 15 měsíců).**

Rettův syndrom

- geneticky podmíněný syndrom doprovázený těžkým neurologickým postižením, které má pervazivní dopad na somatické, motorické i psychické funkce
- Stěžejní symptomy – ztráta kognitivních schopností, ataxie (porucha koordinace pohybů) a ztráta účelných schopností rukou. Výskyt pouze u dívek (chlapci s touto mutací genu nepřežívají).
- V ČR se narodí okolo deseti dívek ročně.

Rettův syndrom

- U mnohých dívek lze vysledovat projevy autistického chování. Nezájem o sociální kontakt a neschopnost komunikovat se mohou po uplynutí období regrese zlepšit, někdy ale přetrvávají celoživotně. Odhaduje se, že kritéria PAS splňuje 40 – 60% dívek, u 20% dívek autistické kritéria ustoupí a přestanou naplňovat kritéria autismu.

Rettův syndrom

- 9- 18 měsíc života – motorický vývoj se zpomaluje, dítě se zpomaluje, neseď, nechodí, opoždí se řečový vývoj. Mohou se objevit první stereotypní pohyby rukou, vystrkování jazyka.
- 1 – 4 roky – zvuky, slabiky a slova postupně mizí, zhoršuje se neverbální komunikace. Kontrolovaná a vůlí řízená činnost rukou se postupně mění v nefunkční stereotypní pohyby. Psychomotorický vývoj klesá, zhoršuje se schopnost chůze, dítě se pohybuje strnule, odmítá chodit
- Výskyt epilepsie je vysoký okolo 80%

Jiná dezintegrační porucha v dětství

- mezi třetím a čtvrtým rokem dochází k výraznému regresu a nástupu těžké mentální retardace, ačkoliv předtím vývoj probíhal zcela uspokojivě – „dementia infantilis“, „Hellerův syndrom“. Po období normálního vývoje, který trvá u dezintegrační poruchy minimálně dva roky, nastává z neznámé příčiny regres v doposud nabytých schopnostech

Jiná dezintegrační porucha v dětství

- Jednoznačně normální vývoj do 2 let věku. Neverbální i verbální komunikace, sociální vztahy, hra a adaptivní chování odpovídají věkové normě.
- Po 2 letech ztráta:
 - Expresivního nebo receptivního jazyka
 - Sociální dovednosti
 - Ztráta kontroly močení a stolice
 - Hra
 - Motorické dovednosti
- Omezené opakující se vzorce chování, zájmů aktivit, stereotypní chování.

Jiná dezintegrační porucha v dětství

- - příčina není z náma
- Porucha je velmi vzácná, výskyt je odhadován 6/100 000
- Děti s dezintegrační poruchou jsou z hlediska celkové adaptability spíše nízko funkční, mívají těžší typ mentální retardace, bývají více sociálně odtažité. Také epilepsie se vyskytuje u dětí s poruchou mnohem častěji.
- Na rozdíl od dětského autismu, ztráta dovedností je mnohem markantnější.
- Způsob terapie a vzdělávání je stejný jako u dětí s autismem.

Hyperaktivní porucha sdružená s mentální retardací a stereotypními pohyby

- Těžká motorická hyperaktivita
 - Trvalý motorický neklid projevující se běháním, skákáním a jinými pohyby celého těla.
 - Zřejmá obtíž zůstat sedět. Dítě zůstane obvykle sedět několik vteřin s výjimkou toho, když se zabývá stereotypní aktivitou.
 - Velmi rychlé změny aktivity, takže aktivity trvají obvykle méně než minutu (občasná delší doba, kterou dítě tráví velmi oblíbenou činností, tuto diagnózu nevylučuje).

Hyperaktivní porucha sdružená s mentální retardací a stereotypními pohyby

- Opakující se stereotypní vzorce chování a činností
 - Neměnné a často opakované motorické manýry, ty se mohou týkat buď komplexních pohybů celého těla nebo částečných pohybů, jako je oklepávání rukou.
 - Přehnané a nefunkční opakování činností, které mají stálou formu: může to být hra s jedním předmětem.
 - Opakované sebepoškozování.
 - Chybí různorodá, spontánní, symbolická hra odpovídající vývojové úrovni.

Hyperaktivní porucha sdružená s mentální retardací a stereotypními pohyby

- IQ je nižší než 50
- Není sociální narušení autistického typu
 - Používání očního kontaktu, mimika a postoj slouží k usměrňování sociální interakce a jsou přiměřené vývoji.
 - Vztahy s vrstevníky, které zahrnují sdílení zájmů, aktivit a které jsou přiměřené vývoji.
 - Alespoň občasné přibližování se k jiným lidem pro útěchu a náklonnost.
 - Schopnost sdílet občas radost s jinými lidmi.

Aspergerův syndrom

- „sociální dyslexie“; jedná se o velmi různorodý syndrom, má svá specifika i problémy, které mohou být stejně závažné, i když kvalitativně odlišné od ostatních PAS. Intelekt u lidí s Aspergerovým syndromem je v pásmu normy, má vliv na úroveň dosaženého vzdělání a na úroveň sebeobslužných dovedností, ale není již zaručeným prediktorem plně samostatného života v dospělosti.
- *„Abyste se stali vynikajícím vědcem nebo skvělým umělcem, musíte mít alespoň nějaké znaky Aspergerova syndromu, které vám umožní odpoutat se od tohoto světa.“* Hans Asperger

Aspergerův syndrom

- Poměr chlapců k dívkám je 8 : 1
- 50% dětí má opožděný vývoj řeči, okolo 5.roku života je však obecná jazyková úroveň v normě
- Děti s AS se obtížně zapojují do kolektivu vrstevníků, proto také mateřská škola bývá obvykle prvním místem, kde se zjistí, že dítě má problémy.
- Obtížně chápou pravidla společenského chování, která jsou ostatním lidem automaticky srozumitelná.
- Někteří lidé se vůbec nedokážou orientovat podle neverbálních signálů, jako jsou výrazy tváře či kontext dané situace.

Aspergerův syndrom

- Nízko funkční AS
 - Problémové chování, obtížná výchovná usměrnitelnost, negativismus, vyžadování rituálů od ostatních, nutnost dodržování rituálů se zřetelnou úzkostí.
 - Výrazné a obtížné, odklonitelné, repetitivní chování, včetně pohybových stereotypií, nepřiměřená emoční reaktivita – destruktivní chování, nízká frustrační tolerance.

Aspergerův syndrom

- Sociální a komunikační chování – nutkavé navazování kontaktu bez ohledu na druhé osoby, agresivita, zarputilá ignorace či odmítavá spolupráce, sociální izolovanost, provokativní chování, neustálá snaha testovat hranice, odmítání kontaktu s druhými lidmi, emoční chlad a odstup.
- Podprůměrné intelektové schopnosti, hyperaktivita, poruchy pozornosti, těžká dyspraxie.

Aspergerův syndrom

- Vysoce funkční AS
 - Sociální naivita, nikoli „slepota“, pasivita, schopnost spolupráce, přiměřená nebo pouze mírně odlišná emoční reaktivita.
 - Chybí výrazně problémové chování, průměrné a nadprůměrné intelektové schopnosti, vyhraněné zájmy jsou přerušitelné, ochota věnovat se i jiným činnostem, zachovaná sociálně – emoční vzájemnost.

Aspergerův syndrom

- Dospělí život
 - Někteří lidé, žijí samostatný život, jen okolí je vnímá za poněkud nepraktické, podivínské.
 - Najdou si zaměstnání, ožení se, mají děti.
 - Řada z nich se dostává do problémových situací kvůli naivitě, nepraktičnosti, neschopnosti vžít se do druhých.
 - Mnoho lidí s AS selhává zcela, na trhu práce nemají šanci obstát, samostatného bydlení nejsou schopni. Jediná možnost je podporované zaměstnávání a chráněné bydlení.

Jiné pervazivní vývojové poruchy

1 skupina

- Diagnóza bývá u dětí, které mají:
 - těžkou formu poruchu aktivity a pozornosti,
 - mentální retardaci a malou četnost projevů typických pro autismus,
 - jedná se o hraniční symptomatiku, konec autistického spektra.

Jiné pervazivní vývojové poruchy

2 skupina

- Děti s výrazně narušenou oblastí představivosti. Typická je malá schopnost rozeznávat mezi fantazií a realitou.
- Způsob sociálního chování a komunikace vykazuje minimum znaků typických pro autismus.

Komorbidita

- *Mentální retardace* (70-80% dětí s PAS) – děti s autismem mají větší potíže chápat projevy emocí jako je přátelské uchopení kolem ramen, soucit, pohlazení; výsledky kognitivních testů lidí s autismem jsou rozdílné od vzorků osob mentálně retardovaných.
- *Downův syndrom* (7-10% dětí s PAS).
- *Epilepsie* (neurologické poruchy obecně) – 50% dětí s PAS.
- *Vady řeči*
- *Vady sluchu*
- *ADHD (porucha chování s hyperaktivitou), ADD (porucha chování bez hyperaktivity)*
- **Je známo přibližně 70 diagnóz, které se mohou vyskytovat společně s poruchami autistického spektra**

Metody práce s dětmi a s dospělými s PAS

- Son rise program
- ABA terapie
- Strukturovaný program
- Kognitivní behaviorální terapie
- Video trénink interakcí
- Práce s motivací